

УДК 371.14

Н. В. Устинова,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Південноукраїнський регіональний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті визначено організаційно-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя в післядипломний період, розкрито особливості їх утворення на трьох рівнях післядипломної педагогічної освіти: шкільному, районному та регіональному, доведено, що кожний з означених рівнів має свою специфіку розвитку творчих можливостей вчителя, але повною мірою даний процес може бути реалізований достатньо успішно за умови комплексного підходу до організації та здійснення розкриття й розвитку творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти.

Творчий потенціал вчителя не є суто природним даром, який отримує або не отримує людина з народження. Для вчителя здатність до творчого вирішення педагогічних проблем є неодмінною умовою його професійної діяльності. А отже, розвиток творчих здібностей, творчого потенціалу професійних педагогів завжди знаходився й знаходиться в центрі уваги системи вищої та післядипломної педагогічної освіти.

На необхідності розвитку творчих здібностей учителя не одноразово наголошували у своїх працях видатні педагоги минулого П. П. Блонський, А. Дистервег, Я. А. Коменський, А. С. Макаренко, І. Г. Песталоцці, С. Т. Шацький, К. Д. Ушинський. Як професійно важливий чинник професіоналізму, творчість педагога досліджувалася вітчизняними та зарубіжними науковцями сучасної доби (М. Е. Бурно, Ю. З. Гільбух, Л. І. Даниленко, В. І. Загвязинський, І. А. Зязюн, В. А. Кан-Калик, О. М. Моїсєєв, М. Д. Нікандров, М. М. Потапшнік, Л. Ф. Спірін, С. А. Сисоєва та ін.). Разом з тим проблеми розвитку творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти висвітлені не повною мірою. Тому метою даної статті є визначення організаційно-педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителя у післядипломний період, тобто у процесі методичної роботи з вчителями в школі, районі, під час навчання на курсах підвищення кваліфікації в обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Система післядипломної педагогічної освіти за своїм змістом, формами та особливостями, без сумніву, має надзвичайне значення для становлення і вдосконалення педагога як професіонала. Тому правомірно говорити про те, що в системі післядипломної педагогічної освіти здійснюється подальший розвиток закладених природою та сформованих у процесі вищої педагогічної освіти творчих здібностей педагогічних працівників. Цей процес є достатньо тривалим, оскільки розпочинається він з перших днів роботи молодого вчителя в школі й триває упродовж усієї його професійної кар'єри. Особливістю творчого розвитку педагогічних працівників у системі післядипломної освіти є той факт, що означений розвиток відбувається на тлі набуття педагогами професійного досвіду, що суттєво впливає на творчий потенціал вчителя, сприяє активізації свідомої, вмотивованої, сумлінної роботи вчителя над собою [1].

Процес розкриття й розвитку творчого потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти є багатоаспектним. По суті можна виокремити три рівні процесу розкриття й розвитку творчого потенціалу педагогів у післядипломній освіті, які вказують на субординаційний характер системи роботи з даної проблеми – на шкільному, районному та регіональному рівнях:

- 1) методичне об'єднання вчителів-предметників, яке працює безпосередньо в школі;
- 2) районне методичне об'єднання вчителів-предметників, що працює при районному методичному кабінеті, з його періодичною роботою з підвищення кваліфікації вчителів (один раз на місяць);
- 3) обласний інститут післядипломної освіти, де вчителі проходять підвищення кваліфікації один раз на 3-5 років.

Кожний з означених рівнів має свою специфіку розвитку творчих можливостей учителя, але повною мірою даний процес може бути реалізований достатньо успішно за умови комплексного підходу до організації та здійснення розкриття й розвитку творчого потенціалу педагога.

Так на шкільному рівні з'являється більше можливостей індивідуалізувати роботу з учителем. Значна роль у цьому належить керівникові шкільного методичного об'єднання вчителів, заступнику директора школи з навчально-виховної роботи, директору школи, вчителям-наставникам. На районному рівні є можливість більше уваги приділяти вивченню та поширенню кращого педагогічного досвіду, шкільних інновацій, які мають позитивний результат і застосовуються вчителями шкіл району. На районному рівні також є можливість організувати й забезпечувати систематичну роботу з молодими вчителями з метою їх адаптації до професійної діяльності. На рівні інституту післядипломної педагогічної освіти (регіональному рівні), навчальний процес від епізодичного (характерного для шкільного і районного рівнів) відрізняється відносною академічністю

та систематичністю. У його організації та здійсненні беруть участь фахівці з навчання дорослих, досвідчені вчителі та методисти. А це відкриває широкі можливості доступу педагогічних працівників до нових джерел інформації, спілкування з авторами інновацій, активному обміну досвідом роботи з колегами та спільного продукування нових ідей і підходів до вирішення існуючих проблем власної професійної діяльності. Окрім того, на регіональному рівні є можливість у співпраці з досвідченими методистами та викладачами розробити план самоосвітньої діяльності, отримати необхідні консультації фахівців, ознайомитися з новими інформаційними джерелами та засобами обробки інформації. Очевидно, що три рівні, на яких відбувається післядипломна педагогічна освіта не можуть функціонувати ізольовано, і якщо мова йде про процес розкриття й розвитку творчого потенціалу вчителя, то системність і послідовність мають стати необхідними атрибутами післядипломної освіти вчителя.

Враховуючи специфіку діяльності на кожному з рівнів післядипломної педагогічної освіти, не можна не наголосити на важливості саме шкільного рівня, на якому розкриття й розвиток творчого потенціалу вчителя відбувається у процесі його практичної діяльності. У забезпеченні ефективності цього процесу значна роль належить керівництву школи як під час роботи з досвідченими вчителями, так і в роботі з молодими педагогами.

У масовій практиці існує хибна думка, що до педагогічної творчості здібні переважно досвідчені вчителі. Тому молоді вчителі, не знаходячи підтримки своїх творчих спроб, подекуди занадто сміливих, інколи таких, що здаються парадоксальними, надалі можуть взагалі відмовитися від них.

Творча, продуктивна установка управлінців полягає в прагненні допомогти кожному вчителю, разом із ним розібратися в його творчих пошуках і проблемах, шукати шляхи їх вирішення.

Спонуканням до творчості для вчителя є прагнення до найкращих результатів у конкретних умовах навчання й виховання дітей [6].

Вибір такого оптимального варіанту педагогічної діяльності залежить від урахування комплексу умов, які можна об'єднати в три блоки:

- творчі соціально-психологічні особливості учнів та класу;
- індивідуальна обдарованість учнів;
- творчі можливості навчально-виховної ситуації, що склалася в школі, класі, в житті окремого учня.

Управління розвитком творчості вчителя передбачає забезпечення в школі наступних організаційно-педагогічних умов.

По-перше, забезпечення вчителів вільним часом; не варто відволікати їх на завдання, не пов'язані з навчально-виховним процесом, якими вони на той час важливими чи привабливими керівникам не уявлялися. Виняток становлять екстремальні події в державі, регіоні, школі, житті самих учителів. Керівник повинен пам'ятати думку В. О. Сухомлинського: "Вільний час вчителя – це корінь, що живить гілки педагогічної творчості" [1: 113]. Керівникові також слід враховувати позитивну роль творчості вчителя у стимулюванні пізнавальних інтересів, допитливості, розвитку мислення, дослідницької активності, здатності до знаходження оригінальних рішень, до прогнозування. Творчість учителя є поштовхом для розвитку оцінно-вимірювальних функцій психіки дитини, які, у свою чергу, допомагають кожному учневі успішно виробляти в собі моральні, естетичні, інтелектуальні еталони для побудови образів, планів, стратегій своєї поведінки і діяльності, а в кінцевому підсумку – свого світогляду і життєвої філософії, що зрештою визначає характер прийнятих рішень в ігровій, навчальній чи трудовій діяльності. Слід зазначити, що сформованість творчих стратегій учителя може бути мірою інтелектуальної вихованості особистості й безпосередньо спрацьовувати на формування творчого потенціалу окремого вчителя та педагогічного колективу школи в цілому [8].

По-друге, створення сучасної матеріальної бази для творчої педагогічної діяльності (бібліотеки, комп'ютери, спеціалізовані кабінети, мультимедійні дошки тощо).

Інформатизація освіти як соціокультурного феномену спричинила необхідність визначення ширших освітніх завдань, ніж підготовка "користувачів" персонального комп'ютера та розробників його програмного забезпечення. Новітнім пріоритетом освітньої підготовки стає мета – сформувати у вчителя навички їх ефективного використання, які, безумовно, підвищують рівень сукупної професійної культури вчителя і сприяють формуванню його медіа культури, без якої нині не уявляється по-справжньому творчий учитель. Впровадження нових інформаційних технологій у навчальний процес відкриває перспективи щодо гуманізації освіти, розширення і поглиблення теоретичної бази знань, надання результатам навчання практичної значущості, інтеграції навчальних предметів, інтенсифікації та активізації навчально-пізнавальної і пошуково-дослідницької діяльності, розкриття творчого потенціалу вчителя [5]. Сучасна педагогічна наука поступово інтегрується в систему інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Широке залучення комп'ютерних засобів та створення нових програмних комплексів, які б активізували основні

властивості сприйняття та засвоєння загальних і професійних знань, висунуло проблеми вивчення цих процесів з погляду психолого-педагогічних аспектів комунікації комп'ютерних навчально-методичних систем та суб'єктів навчального процесу.

По-третє, створення морально-психологічних умов у школі: доброзичливих ділових стосунків між педагогами, підтримки творчості вчителя з боку керівництва, попередження конфліктів. Сприятливий соціально-психологічний клімат обумовлює творчу атмосферу в педагогічному колективі, яка попереджує виникнення негативних стосунків.

Розглядаючи проблему розвитку творчої особистості вихователя, ми багато в чому дотримуємося положень В. О. Сухомлинського. Проте поняття "вихователь" трактуємо дещо ширше, включивши в нього не лише вчителів, а й батьків та найближче оточення. Отже, йдеться саме про творчо виховуюче середовище. При цьому максимальний позитивний ефект виховання може бути досягнутий, природно, коли "вектори" вчительського, батьківського і громадського (усі види середовища, масові засоби комунікації тощо) виховання збігаються за спрямованістю і є творчими, по суті, за формами і характером поставлених цілей [2].

По-четверте, планування керівництвом школи творчості вчителів. Джерелами такого планування є аналіз навчально-виховного процесу, виявлення його основних проблем, вивчення особистості кожного вчителя з метою виявлення його творчого потенціалу. На наш погляд, введення до обов'язкових параметрів визначення якості освітньої діяльності школи рівня розвитку творчих здібностей учителів та педагогічного колективу є на сьогоднішній день достатньо перспективним, враховуючи роль та значення педагогічних інновацій у сучасній педагогічній практиці. Але визначення такого рівня передбачає серйозну глибоку та систематичну методичну роботу з вчителями школи. На зміну формалізму в оцінці діяльності вчителя і педагогічного колективу школи мають прийти сучасні об'єктивні методи вимірювань, які ґрунтуються на кваліметричній основі, і, головне, спрямовані не на цькування чи залякування вчителів, а на стимулювання їх свідомого саморозвитку, самовдосконалення. Наявність об'єктивного оцінювання професійної діяльності педагогічних працівників надасть можливість не тільки планувати творче зростання кожного вчителя, а й забезпечить планомірне зростання якості їх професійної діяльності, що видається нам надзвичайно важливим у сучасних умовах [3].

По-п'яте, розробка творчих планів учителями. Вони не є самоціллю і не слід зобов'язувати до цієї роботи всіх учителів, оскільки творчість не виникає за наказом чи примусом. Основну роль тут відіграють методи стимулювання творчих проявів і пошуків. Особистий творчий план учителя має спонукати його до роздумів про свою роботу, до самоаналізу, а в результаті до розкриття творчого потенціалу [3].

Як зазначає відомий український дослідник проблем творчості В. О. Моляко, в розкритті творчого потенціалу вчителя досить важливі соціально-психологічні фактори. Це офіційний і неофіційний статус учителя в педагогічному колективі, його моральне самопочуття. Тим більше, що до останнього часу багато питань функціонування системи "особистість – колектив" залишаються невіршеними. Це стосується особливо тих, які належать до сфери спільної творчості, психологічної сумісності, виконання колективної суспільно корисної діяльності, що сприяє моральному та творчому зростанню педагога [4].

По-шосте, спільне обговорення педагогічних проблем, особливо деталей творчого акту в дітей і вчителів.

Необхідно, щоб у школах правилом став психолого-педагогічний аналіз творчих уроків. Звичайно, його не вдається зробити за заданою схемою. Ефективність таких уроків визначається не миттєво, а за віддаленими результатами, підсумковими навчальними досягненнями та сформованими якостями учнів. Аналіз має бути доброзичливим, обґрунтованим, об'єктивним. Не можна робити категоричних висновків після відвідування одного чи кількох творчих уроків. Творчі вчителі особливо потребують до себе індивідуального підходу. Їм шкодять як захвалювання, так і надмірна критика.

По-сьоме, створення "банку педагогічних ідей", творчі педагогічні конференції, випуски газет, шкільних журналів та інших інформативних матеріалів про вдалі творчі знахідки вчителів. Забезпечити реалізацію даної умови в межах однієї конкретної школи складно, хоча сьогодні вже є педагогічні колективи, які намагаються йти в ногу з сучасними технологіями, відкриваються сайти окремих загальноосвітніх навчальних закладів, використовується мережа Інтернет для пошуку адрес сторінок, присвячених передовому педагогічному досвіду та шкільним інноваціям, забезпечується комунікація з педагогами інших шкіл, районів, міст і навіть країн. Але, на наш погляд, враховуючи реалії масової педагогічної практики, найбільш доцільним було б створення і популяризація таких "банків педагогічних ідей" в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти, в районних методичних кабінетах та використання таких баз даних для організації навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації вчителів, під час проведення різноманітних методичних заходів у районі, постійне оновлення даних за результатами семінарів, конференцій, творчих зустрічей учителів тощо.

Напевно найважливіше, що треба пам'ятати при створенні таких інформаційних баз, що вони створюються для широкого використання кожним педагогом, а не є монополією закладу, чи закритою інформацією, яка зібрана для користування обмеженого кола довірених осіб.

Підсумовуючи слід сказати, що запропоновані вище організаційно-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу вчителя необхідні на усіх трьох рівнях післядипломної педагогічної освіти: інституціональній, районній та безпосередньої шкільній. Тільки в комплексі вони можуть відчутно впливати на розвиток такої особистої сфери людини як його творчість й тільки за умови спрямування зусиль викладачів, методистів, керівників шкіл, колег та самого педагога можливо забезпечити реальне творче зростання вчителя упродовж його професійної педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурно М. Е. Терапия творческим самовыражением. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 1999. – 364 с.
2. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. – М.: Педагогика, 1990. – 144 с.
3. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю. – К.: Радянська школа, 1984. – 254 с.
4. Сисоева С. О. Основы педагогической творчости: Навч. Посібник для студ. вузів / КДПІ ім. М. П. Драгоманова; Ін-т системних досліджень освіти МО України. – К.: Фірма "ВИПОЛ", 1994. – 112 с.
5. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. – 358 с.
6. Бухвалов В. А. Алгоритмы педагогического творчества: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1993. – 96 с.
7. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. – К.: Видавниче об'єднання "Тираж", 2005. – 380 с.
8. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка / АПН України. Інститут психології та ін. – К., 1993. – 80 с.
9. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. – К., 1989. – 48 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.12. 2009 р.

Устинова Н. В. Организационно-педагогические условия развития творческого потенциала учителя в системе последипломного педагогического образования.

В статье определены организационно-педагогические условия развития творческого потенциала учителя в последипломный период, раскрыты особенности их создания на трех уровнях последипломного педагогического образования: школьном, районном и региональном, доказано, что каждый из обозначенных уровней имеет свою специфику развития творческих возможностей учителя, однако в полной мере данный процесс может быть реализован достаточно успешно при условии комплексного подхода к организации и осуществлению раскрытия и развития творческого потенциала учителя в системе последипломного педагогического образования.

Ustinova N. V. Organizational Pedagogical Terms of Teacher Creative Potential Development During the Postgraduate Education.

Article is devoted to definition of organizational pedagogical terms of teacher creative potential development during the postgraduate period. The features of their formation are exposed at three levels of postgraduate pedagogical education: school, district and regional. In the article it is proved that each of the noted levels has own specific of creative possibilities of teacher, but the hole process can be implemented successfully only in case of complex approach to organization and development of teacher's creative potential in the system of postgraduate pedagogical education.